

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Божок В.Р.

студент,

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

ІСТОРИЧНИЙ ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ТА ПОЧАТОК РЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АМВРОСІЯ (ПОЛЯНСЬКОГО)

Вивчаючи історію, ми бачимо, що тричі у ХХ столітті українське православ'я відроджувалося, піднімалося з руїн і попелу, заліковувало свої рани. Перше відродження відбулося на початку 20-х років, у часи розбудови державності, друге – на початку 40-х, в добу Другої світової війни, а третє – у наш час, в період відновлення української державності. Єпископ Руської Православної Церкви Амвросій (у миру Полянський Олександр Олексійович) був очевидцем лише першого періоду і був його активним учасником.

Однією з найтрагічніших сторінок історії України ХХ ст. є реалізація політичного курсу Комуністичної партії щодо релігії та церкви протягом 20-30-х рр. Відомо, що спочатку вона займала демократичні позиції в релігійному питанні. Так, у першій програмі Російської соціал-демократичної партії (більшовиків), прийнятій II з'їздом у 1903 році, ставилось за найближче завдання таке: «Необмежену свободу совісті, слова, друку, зборів, страйків і спілок... Скасування станів і повну рівноправність усіх громадян незалежно від статі, релігії, раси і національності... Відокремлення церкви від держави і школи від церкви».

У статті «Соціалізм і релігія» Ленін писав: «Релігія повинна бути оголошена приватною справою, і цими словами передають звичайно ставлення соціалістів до релігії. Але значення цих слів треба точно визначити, щоб вони не могли викликати ніяких непорозумінь. Ми вимагаємо, щоб релігія була приватною справою щодо держави, але ми не можемо вважати релігію приватною справою щодо нашої власної партії». Оскільки, на думку В. Леніна, партія більшовиків є союзом свідомих, передових борців за звільнення робітничого класу, то «такий союз не може і не повинен байдуже ставитися до несвідомості, темноти або мракобісництва у вигляді релігійних вірувань. Ми вимагаємо цілковитого відокремлення церкви від держави, щоб боротися з релігійним туманом чисто ідейною і тільки ідейною зброєю, нашою пресою, нашим словом.» Вимога непримиримого ставлення партії більшовиків до релігії зумовлювалась тим, що програма «комуністів побудована на науковому і, до того ж, саме матеріалістичному світогляді. Тому роз'яснення нашої програми неодмінно вимагає і роз'яснення справжнього історичного і економічного

коріння релігійного туману. Наша пропаганда неодмінно вимагає і пропаганду атеїзму...».

Та наступив жовтень 1917 року, а за ним захоплення влади партією більшовиків. Він започаткував нову сторінку в сфері державно-церковних стосунків. Більшовицька партія здобула всі можливості для реалізації програмних установок з релігійного питання. Проте вже перші декрети, на думку багатьох дослідників недалекого минулого, РПЦ зустріла вороже, що особливо гостро виявилось у часи громадянської війни та перші повоєнні роки.

Але проблема ця значно складніша, багатогранніша і глибша, щоб розглядати її тільки з боку неприйняття церквою і окремими її діячами більшовицьких розпоряджень щодо релігійного життя в країні. Подібний підхід є однобічним, оскільки в основному базується на тезі про контрреволюційність духівництва і не допускає можливості помилкових, а часто й відверто ворожих дій щодо церкви з боку держави.

Більшовицька держава, її політична система базувалась, як відомо, на марксизмі-ленінізмі, який оцінює релігію «як опіум народу», «рід духовної сивухи» і відверто стоїть на позиціях войовничого атеїзму, на думку його ідеологів, й вищої форми атеїзму. Для нього притаманна яскраво виражена, хоча і нічим не обґрунтована ідеологічна підозрілість стосовно будь-яких проявів релігійності. У тісному зв'язку з гордою переконаністю марксизму-ленінізму у власній перевазі над іншими різновидами атеїзму стоїть його претензія на те, щоб не просто спростувати, але й пояснити релігію. Марксизм-ленінізм розкриває, згідно з точки зору його теоретиків, соціальне коріння релігії, тим самим відповідаючи на запитання: чому релігія настільки стійка у своїх переконаннях? Він пояснює факт, якого не розуміли домарксистські атеїсти. Йдеться про те, що просвітництво неспроможне подолати вплив релігії на маси доти, поки не знищені соціальне коріння релігії й експлуатація людини людиною і потреба у владі, що випливає з неї (експлуатації).

«Тим самим марксизм-ленінізм, як слушно зауважує А. Ігнатов, обґрунтовує і необхідність революційної боротьби проти капіталізму, що характеризує лише різновид атеїзму, який робить подібні висновки і знаходить своє практичне завершення в політичній боротьбі».

Незадоволення церкви релігійною політикою Раднаркому наростало, що вилилося в нове прокляття властей патріархом Тихоном. У ньому, зокрема, наголошувалося: «Батьки! Якщо діти ваші – більшовики, вимагайте владою, щоб відріклись вони від помилок своїх, щоб принесли каяття у великому гріху, а коли не послухають вас, зречіться їх. Дружини, якщо чоловіки ваші – більшовики і завзяті у служінні сатані, підіть від чоловіків ваших, урятуйте себе і дітей від зарази, що гробить душу. Не може бути у православного християнина спілкування із слугами диявола... Церква Православна закликає вас до захисту православної віри. Іуди-зрадники розідрали нашу землю, батьківщину, а тепер прагнуть позбавити нас благодатного притулку Церкви Православної, руйнують, ображають і оскверняють храми Божі. Через гріхи наші, через маловір'я наше послав нам випробування Господь. Забули ми Бога, Бог залишив нас. Землі наші сповнені кров'ю, і міста сповнені неправдою. Але

милосердний Вседержитель! Покайтесь, гарячою молитвою покличте на допомогу у Господа сил і скиньте із себе «руки чужих» і одвічних ворогів віри Христової, які оголосили себе самозванно «народною владою». Церква Православна звертається до вас, православні: станьте на захист ображеної та пригнобленої нині святої Матері нашої. І якщо ви не послухаєте Церкву, будете не синами її, а учасниками жорстокої справи сатанинської, що твориться відкритими і таємними ворогами Христової істини».

У 1917-1918 рр. більшовики фактично розпочали «війну» з релігією. Чи можна було її уникнути? Якщо реально оцінювати тогочасні події, то, мабуть, ні. Обидві сторони намагались заявити своє беззастережне право на істину: бути духовним вождем народу. Саме на цей буремний період історії і випадає жереб служіння святителя Амвросія.

Олександр Олексійович Полянський належав до старовинного священицького роду. Народився він 12 листопада 1878 р. в селі Петеліно Елатомського повіту Тамбовської губернії. Його батько був священиком. На релігійний світогляд майбутнього владики Амвросія мали чималий вплив найближчі родичі.

Початкову освіту він отримав, навчаючись у церковно-приходській школі у рідному селі. Коли йому виповнилось дев'ять років, батько віддав його навчатись у духовне училище в місті Шацьк Тамбовської губернії. Здобуття освіти він продовжував в Тамбовській духовній семінарії, яку закінчив у 1899 році, цього ж року він вступив у Казанську Духовну Академію. У 1901 році він прийняв монашеський постриг і отримав ім'я Амвросій і був рукоположеним у сан ієродиякона, а в 1902 році – в сан ієромонаха. У 1903 році ієромонах Амвросій закінчив академію зі ступенем кандидата богослов'я та був призначеним викладачем в Київську Духовну семінарію і був прийнятий до числа братії Києво-Печерської Лаври. В 1905 році нагороджений наперсним хрестом. Наступного року – призначений ректором цієї семінарії і возведений у сан архімандрита.

Револьюційні заворушення, моральна розхитаність у суспільстві не минули і Духовну семінарію, незважаючи на всі зусилля ректора. 29 березня 1907 серед учнів спалахнув бунт, викликаний невдоволенням «вихованців оцінкою їх поведінки за останню чверть. Їхній протест полягав у свисті, шумі, криках і тупанні ногами на адресу членів інспекції, що були присутніми за обідом і вечерею, коли відбувалися заворушення. Після вечірньої молитви, незважаючи на неодноразові попередження з боку ректора і інспектора, заворушення були продовжені особливо брутально в свисті, шумі, образливих вигуках, що тривали безперервно близько двох годин. Вогні в коридорі, де все це відбувалося, були погашені. Депутація, яка з'явилася в ректора близько опівночі висунула такі вимоги:

- 1) більш гуманні відносини інспекції до учнів;
- 2) перегляд балів з поведінки і поправка четвірок на п'ятірки;
- 3) повернення звільнених вихованців.

Вимоги не були прийняті. На другий день свист відновився перед уроками; було чути окремі вигукування і між уроками, які проводили в загальному

порядку». 30 березня відбулося екстрене засідання педагогічної ради, яке ухвалило припинити заняття і розпустити учнів по домівках.

Незважаючи на подібного роду безрадісні явища, що свідчать про те, наскільки дух часу проник в середовище церковної молоді, отець Амвросій виступав у справі допомоги матеріально незабезпеченим студентам і був постійним членом Товариства допомоги нужденним вихованцям Києво-Подільського духовного училища, також головою ради Петропавлівського піклування про незабезпечених вихованців Київської Духовної семінарії. У 1915 році за ревне служіння на єпархіальних послухах архімандрит Амвросій був нагороджений орденом Святого Володимира III-го ступеня.

Архімандрит Амвросій вирізнявся глибоким благочестям і смиренням, і був шанованим як учнями семінарії, так і священноначаллям в особі митрополита Київського і Галицького Флавіана (Городецького). Не раз порушувалося питання про хіротонію архімандрита Амвросія в сан єпископа, але митрополит Флавіан, який дуже цінував благочестивого архімандрита і ревного трудівника на ниві підготовки юнаків до церковного служіння, щоразу в таких випадках казав: «Він мені потрібен». Сам митрополит Флавіан був місіонером, подвижником, людиною, що вирізнялася винятковим милосердям: він нікому не відмовляв у матеріальній допомозі. У Києві у нього були призначені певні дні для прийому бідних, і до нього з ранку стікався народ для отримання щедрих пожертв. Будучи сам благочестивим, він цінував благочестя і в своїх співробітниках.

Господь покликав архімандрита Амвросія, ректора Київської Духовної семінарії, до єпископського служіння у той час, коли країна переживала серйозні випробування. Вони торкались як соціально-політичної сторони суспільства, так і духовної. Це був час викликів історії, котрі потребували однозначної відповіді.

Братусь І.В.

кандидат філологічних наук, доцент,

Інститут мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ КИЄВА

Кожне покоління киян по своєму сприймає історію свого міста. Київ не існує сам по собі – він вбирає та породжує сам культурно-історичний контекст, пропускає крізь себе чарівні та потворні регіональні, державні та світові «гримаси». Щось відбивається на місті, щось зникає назавжди. Вибірковість історичної пам'яті не зовсім спонтанна – вона керується глибинними внутрішніми процесами та формальними директивними зовнішніми чинниками.

Досліднику Києва важко опинитися поза політикою (багато хто цього й не прагне), що подекуди перетворює наше славетне місто в розмінну карту